

nijvertijd

1964. Wij hadden thuis een centrale verwarming op cokes, in de keuken en een antraciethaard in de woonkamer. Twee kolenhokken in de schuur, een voor de goedkope cokes, de tweede voor de duurere antracietkool. In de herfst kwam de kolenboer de hokken vullen. De Arbo-wet was nog onbekend en de kolenmannen met hun zwartbestofte gezichten moesten zwaar tillen: een zak kolen had een inhoud van een halve mud (50 liter) met een gewicht van ongeveer 35 kilo.

Ik kan me goed herinneren dat de nieuwe cv-installatie – op gas – kwam. Monteurs draaiden schroefdraden aan lange pijpen. Mijn ouders hielden de kolenhaard in de woonkamer nog wel aan: voor de kille dagen in het voor- en naseizoen en om met Sinterklaas de schoen te kunnen zetten. Ze vonden het ook gezellig: later kwam er een nieuwe kolenhaard, voor nootjes 4, dat waren kleine kooltjes.

De komst van het aardgas betekende in die jaren een enorme omwenteling voor zowel huishoudens als de industrie. Nederland kende daarvoor nogal wat grote en minder grote fabrikanten van kolenhaarden Jaarsma (Den Haag), DRU (Uft),

Asselbergs (Bergen op Zoom), De Etna (Breda) en Pelgrim (Gaanderen) waren bekende namen. Een aantal van deze fabrikanten heeft na de komst van het aardgas de omslag naar gashaarden en gasgestookte cv-installaties kunnen maken of heeft andere marktmogelijkheden gevonden, maar een veel bekende namen zijn verdwenen.

Ook Deventer had een haardenfabriek: DAVO. Het 'laatste bedrijf' van deze firma is kort maar heftig. Na de Tweede Wereldoorlog bouwde zij een fabriek aan de Sint Olafstraat. Men groeit in 10 jaar tijd van een omzet van 1 miljoen gulden naar 23 miljoen gulden (10 miljoen euro) omzet in 1963. Maar in 1965 wordt al 5 miljoen gulden verlies geleden. Zo snel kan een neergang zijn.

In de grote zaal van De Hereeniging staat een Haagse Jaarsma-haard. Zou het niet passender zijn op zoek te gaan naar een authentieke DAVO-kolenhaard, als herinnering aan dit – eens zo belangrijke – Deventer bedrijf?

Ik wens u veel leesplezier.

Eric Giesbers
Voorzitter

DAVO

35

JAARGANG 19 | DEC 2015

De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer is opgericht in 1995. Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat Bathmen, Deventer, Diepenveen, Olst, Twello, Voorst en Wijhe. Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van ons werk. Wij organiseren excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven advies over hergebruik van industrieel erfgoed. Natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek. Voor meer informatie: bel (0570) 615838 of mail info@sied.nl. U kunt ook onze internetsite bezoeken: www.sied.nl

Foto: Kantoor DAVO,
Sint Olofstraat 3

Hoe DAVO's haarden doofden

Aan de industriële productie van haarden door het bedrijf DAVO is een lange periode voorafgegaan, waarin men beter kan spreken over een smederij, die ook kachels maakte. In dit artikel gaat het vooral over de laatste jaren van de DAVO-fabriek. Noodgedwongen, want het archief van de fabriek bestaat niet meer en ook elders hebben we maar sporadisch informatie gevonden.

In 1840 begint A.J. Wilhelm een kachelsmederij in de Engestraat. In 1843 inspecteert de stadsbouwmeester een 'verandering in de metaalsmelterij': er wordt dus ook gietwerk gemaakt. Andere producten zijn brandkasten en 'kunstsloten' (cijfersloten). De smederij verwerft een goede reputatie en mag zich al in 1851 Koninklijk noemen. Zoon D. Wilhelm zet de smederij voort tot in 1882 A. F. van Zwet zijn intrede doet en er steeds meer haarden worden gemaakt. De smederij staat dan zo goed bekend en/of

schrijft zo laag in, dat zij het lange hek rondom het nieuwgebouwde Rijksmuseum in Amsterdam mag leveren. Op exposities behaalt men in 1910 in Brussel de zilveren medaille en in 1912 in Meppel de gouden.

Industriële productie

Als in 1916 een nieuw gebouw aan Parallelweg 6 open gaat, heet het bedrijf 'Van Zwet's DAVO Haardenfabriek'. Toch is de haard dan nog een luxe artikel, voorzien van veel sierwerk en bestemd voor grote huizen en buitenplaatsen. De productie ervan blijft in de jaren twintig beperkt tot ongeveer 75 per jaar, met daarnaast allerlei andere artikelen. Vrijwel alles is dan nog handwerk. Van Zwet richt een grote showroom in de Lange Bisschopstraat in, waar hij opmerkelijk genoeg ook haarden van de concurrent verkoopt. Misschien maakte hij zelf voornamelijk de luxere kachels?

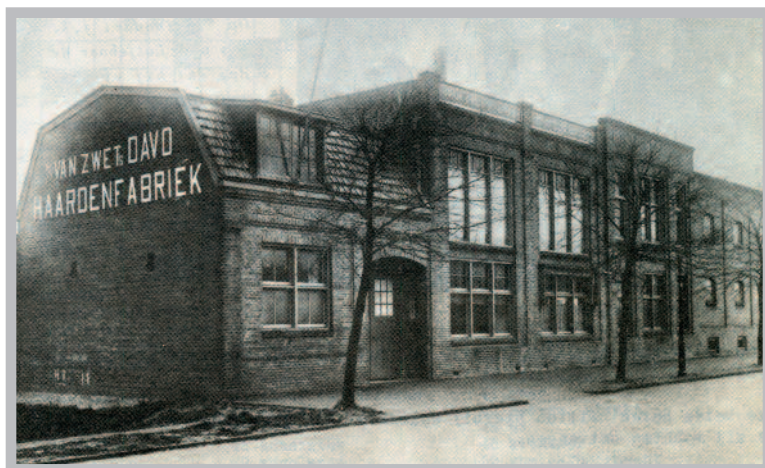
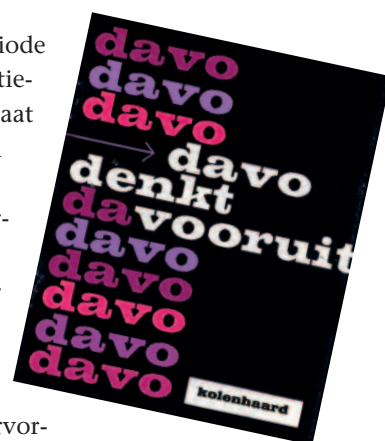
Dan gaat in 1933 de fabriek failliet door de crisis... en wordt gered door Gieterij Ubbink in Doesburg.

Deze levert al jaren de gietstukken voor de kachels aan DAVO en ziet deze klant niet graag verloren gaan. Eind jaren dertig komt het bedrijf er weer bovenop met een productie van meer dan 10.000 haarden en meer dan 100 werknemers. Later komt het met Machinefabriek Ubbink tot één bedrijfsverband, een houdstermaatschappij.

Er is in deze periode nóg een productie-locatie: Assenstraat 38. Hier worden de zogenaamde Salamanderhaarden gemaakt, een Franse, laatnegentiende-eeuwse uitvinding.

Het zijn cilindervormige, vrij hoge kachels van plaats- of gietijzer met een binnenbekleding van vuurvaste keramiek, die op poten staan. Zijn naam dankt dit type kachel aan de mythe van de salamander, die in de vlammen zou kunnen leven. Ook ziet men op deze kachels wel een vuurspuwende draak met de spreuk: 'Je brûle tout l'hiver sans m'éteindre': ik brand de hele winter zonder te doven. Later wordt de Franse merknaam

Parallelweg 6 (1916-1948)

een soortnaam. Waarschijnlijk vond de productie plaats in een door Bussink verkocht betonnen gebouw van Koek- en Banketbakkerij Coelingh, achter het historische pand Assenstraat 38. Nadat een bom dat gebouw in 1945 vernielt, duurt het nog tot 1967 voor de gemeente de ruïne van DAVO koopt voor 10.000 gulden, op dat moment ten behoeve van een 'expeditiehof': het Burseplein. In de jaren tachtig is in plaats daarvan een nieuwe straat aangelegd, de Bursestraat.

DAVO wordt groot

Na de oorlog vestigt DAVO zich in 1948 aan Sint Olafstraat 3, voorheen Sumatrastraat. Parallel aan de straat verrijst een gebouw waarin op de eerste verdieping het kantoor is gevestigd. Op de begane grond leiden vier 'expeditiepoorten' naar een diepe werkplaats met lichtstraten in het dak, die

Aanleg Sint Olafstraat, rechts DAVO

Kolenhaard ca1900

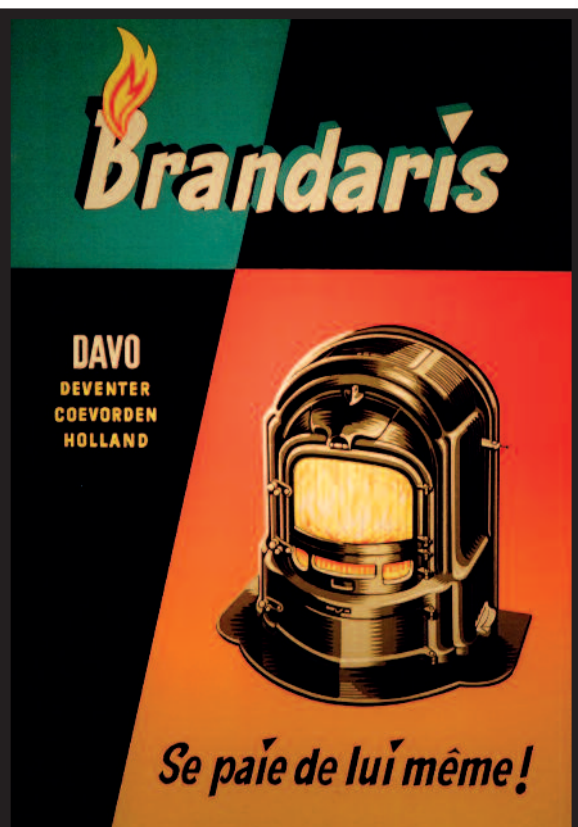
Garantielabel

DAVO 28, 1931-1932

Assemblage, rond 1960

Brandaris, jaren vijftig

'GASTARBEIDERS'

Begin jaren '60 kampt DAVO, als veel Deventer bedrijven, met een groot personeelstekort. In september 1964 valt het besluit op zoek te gaan naar Turkse arbeiders. Personeelschef Prins verklaart: 'Het is natuurlijk een soort noodsprong. Vanzelfsprekend werken wij liever met Nederlandse arbeiders, maar die zijn niet te krijgen.' DAVO dient bij het Nederlandse arbeidsbureau in Turkije een aanvraag in voor 30 arbeiders. Zij zullen in pension gaan in een te verbouwen voormalige winkel en woonhuis op de Nieuwe Markt. Op de zondag na aankomst bezichtigen ze de fabriek en de afdeling waar ze de volgende dag zullen gaan werken. 's Middags wonen ze de voetbalwedstrijd Go Ahead - Feijenoord bij. Ze zijn pro Go Ahead... De nieuwe werknemers zijn afkomstig uit de Oost-Turkse steden Kaiseri en Konya, waar grote werkloosheid heerst. De meesten zijn getrouwd; de gemiddelde leeftijd is 27 jaar.

DAVO behoort tot de eerste bedrijven die Turken in dienst neemt: er wonen er nog maar 125 in Deventer, 85 aangeworven en 40 'aangewaaid' zoals de krant het noemt. Twee jaar later moeten ze al op zoek naar ander werk...

(Bron: Deventer Dagblad 18-9-1964)

doorloopt tot het water van de Tweede Havenarm. Al in 1957 komt er nog een grote hal bij aan de zuidkant, op nummer 5, zonder pijlers en met gebogen dak en gebogen lichtstraten. De productie neemt in deze jaren sterk toe: van 1 miljoen gulden omzet in 1953 tot 22 miljoen in 1963. Ook worden investeringen gedaan in grote machines.

Als vanaf 1959 de gevolgen van de vondst van het enorme gasveld in Groningen duidelijk worden, bereidt DAVO zich voor met het ontwerpen van een gashaard en later met een afdeling voor ombouw van apparatuur. Ook ontwikkelt men een goedkope centrale verwarming met een 'moederhaard', die met vierkante buisjes op de plinten (een ringleiding) radiatoren verwarmt.

Het laatste bedrijf

Toch keert in 1964 het tij dramatisch door een aantal oorzaken. In Coevorden, waar DAVO al vanaf de jaren vijftig een kleinere vestiging heeft, is dat jaar net een grote, nieuwe productiehhal in gebruik genomen: een flinke investering. De grootste tegenslag is dat het nieuwe model gashaard bij het koperspubliek

De laatste modellen (1964-1965): Links de Davoronde oliehaard. Boven de Davonette kolenhaard, die, eenmaal ingesteld, 24 uur kon branden zonder toezicht.

niet aanslaat: het ontwerp vindt men te modern! Tegelijkertijd wacht de klant met het vervangen van de oude kolen- of oliehaard, waardoor de hoeveelheid onverkochte haarden tot maar liefst 16.000(!) oploopt. In productie nemen van een nieuw ontwerp kost (te-veel) tijd. Als noodsprong negeert de directeur de groothandel, maar de winkeliers durven niet in te kopen...

Nadat het bedrijf in 1965 al vijf miljoen verlies lijdt en geen reserves meer heeft, duurt het nog tot mei 1966 voordat surseance van betaling wordt aangevraagd. In Deventer verliezen 300 mensen hun werk, in Coevorden ruim 200. In februari 1967 is DAVO officieel failliet. Vele Deventenaren kennen de nu leegstaande DAVO-gebouwen van het gebruik door de Gamma-bouwmarkt en STAMACON, voor gebruikt kantoormeubilair.

Het ziet er naar uit, dat vijftig jaar na het beëindigen van de haardenproductie, het gebouw uit 1948 aan de Sint Olafstraat, in 2016 grotendeels gerenoveerd wordt en een bestemming zal krijgen voor kleinschalige bedrijvigheid: wonen, werken en ateliers.

Bronnen

- SAB (beginperiode)
- Deventer als industriestad, 1907 en 1931
- Personeelsblad 'De Vlam', 1957-1963
- Techniek in Nederland in de 20e eeuw, p. 213-219
- Artikelen Deventer Dagblad, 1964-1970 (SIED-archief).

Met dank aan de heren Berends, De Blij en Scheuter

OVER KOLEN, OLIE EN HET (ONVERWACHT) AARDGAS

In de decennia na de oorlog is stoken op kolen helemaal ingeburgerd: onze Limburgse kolen waren goedkoop. Ook de DAVO-fabriek verdient goed aan het toenemende aantal huishoudens met een kolenhaard. In de jaren zestig hebben echter meerdere veranderingen tegelijk plaats, waaraan de verwarmingsindustrie het hoofd moet bieden.

Ten tijde van de ontdekking van het Slochterengas verdringt oliestook deels de kolenhaard: in 1964 brandt 40% van de nieuwe kachels op olie; bij veel huizen komt een olietank in de grond.

Als vanaf 1965 de ombouw van huishoudelijke apparaten voor aardgas begint, komt de Gasunie met een grote reclamecampagne voor ruimteverwarming door het comfortabele aardgas. In 1968 komt deze boodschap zelfs op de tv. Dit streven heeft succes: begin jaren zestig heeft nog amper 10% van de nieuwbouw centrale verwarming (zeer laag!), in 1966 krijgt 45% c.v. en in 1968 al 75%. Blokverwarming in flatgebouwen groeit zelfs tot bijna 100%.

Twee jaar na de sluiting van DAVO, in 1968, wordt er in Nederland vrijwel geen enkele kolen- of oliehaard meer verkocht. Het is de vraag of de fabriek deze snelle energieomwenteling zou hebben overleefd.

Colofon

Tekst: Ipe de Graaf
Fotografie: Theo de Kreek / SAB
Redactie: Ipe de Graaf, Janleo van de Laar en Sam de Visser
Vormgeving: Pieter Ellens
 Allison grafische vormgeving
Drukwerk: Ovimec

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Nijvertijd is gratis te downloaden op www.sied.nl

ISBN 1388-2759

Donateur

Donateur kan men worden door overmaking van:

- € 15 (of meer) voor particulieren
  - € 25 (of meer) voor organisaties
  - € 50 (of meer) voor bedrijven
  - € 250 (of meer) voor 'Vrienden'
- op bankrekening NL83 INGB 0000 4151 41 t.n.v. Stichting Industrieel Erfgoed Deventer.
 Adres: Parkweg 3, 7411 SG Deventer.

Vriend van de SIED

De SIED heeft een bijzondere relatie met een aantal donateurs, die we Vriend van de SIED noemen. Voor de Vrienden gelden extra faciliteiten: het logo prominent op de website en vermelding in Nijvertijd.

De Vrienden van de SIED zijn:

- Ardagh Groep
- BAM Woningbouw Deventer
- Deventer Kring van Werkgevers
- Ten Hag Groep
- JVZ Ingenieursburo
- Rentree
- Salland Storage
- Saxion Hogescholen
- Schaap Bliksembeveiliging Ontstoringstechniek
- Soils milieudadviesbureau
- Witteveen + Bos

www.sied.nl